

Література

1. Блох М. Диктема в уровневой структуре языка // Вопросы языкознания. 2000. № 4. С. 56–67.
2. Гей Н. Искусство слова. О художественности литературы. Москва, 1967. 364 с.
3. Грицюк Л. Образно-семантичний підхід до класифікації заголовків // Мовознавство. 1992. № 2. С. 51–56.
4. Исхакова И. Семантические и функциональные особенности заголовочных комплексов художественных текстов (на материале произведений англоязычных авторов XVIII–XX вв.) // Вестник ОГУ . 2010. №11(117). С.75–81.
5. Кухаренко В. Имя заглавного персонажа в целом художественном тексте // Русская ономастика : сб. науч. тр.; [отв. ред. Карпенко Ю. А]. Одесса, 1984. С. 109–117.
6. Ламзина, А. Заглавие литературного произведения // Русская словесность. 1997. № 3. С. 75–80.
7. Николина Н. Заглавие и текст (повесть Ф.М. Достоевского «Кроткая») // Русский язык в школе. 2002. С.46–52.
8. Пешковский А. Русский синтаксис в научном освещении. Москва, 2001. 450 с.
9. Щербак М. Фрагменти перекладознавчих студій над поетикою Стефаникових заголовків (на матеріалі російських перекладів) // Людинознавчі студії: Збірник наукових праць Дрогобицького держ. педаг. ун-ту ім. І. Франка; [ред. кол. Т. Біленко (гол. ред.), М. Кашуба та ін.]. Дрогобич , 2003. Вип. 8. С. 204–215.
10. Щетинин Л. Слова, имена, вещи. Очерки об именах, 1996. С. 102–116.

Оксана Кришталь

м. Вінниця

(Наук. керівн. – канд. філол. наук, доц. Прокочук Л. В.)

МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЕТИЧНОГО ДОРІВКУ МИКОЛИ БОНДАРЯ

Анотація

У статті проаналізовано стилетвірні ознаки поетичної мови Миколи Бондаря. Простежено своєрідність використання автором словесно-художніх засобів, визначено їхнє функційне навантаження в поетичному ідіолекті.

Ключові слова: *персоніфікація, уособлення, метафора, метонімія, інверсія, індивідуальний стиль.*

Аннотация

В статье проанализированы стилиобразовательные признаки поэтического языка Николая Бондаря. Прослежено своеобразие использования словесно-художественных средств, определены их функции в поэтическом идиолекте.

Ключевые слова: *персонификация, олицетворение, метафора, метонимия, инверсия, индивидуальный стиль.*

Summary

The article analyzes the stylistic features of Nikolai Bondar's poetic language. The peculiarity of the use of verbal and artistic means is traced, their functional load in the poetic idiolect is determined.

Keywords: *personification, metaphor, metonymy, inversion, individual style.*

Чимало випускників Вінницького педагогічного університету стали не лише відомими науковцями, журналістами, педагогами, а й письменниками – прозаїками, поетами, сценаристами, драматургами, перу яких належать чудові повісті, оповідання, п'єси, знані на Поділлі та в Україні. Вони стали лауреатами багатьох регіональних та всеукраїнських літературно-мистецьких премій. Серед них – Ніна Гнатюк, Михайло Каменюк, Микола Бондар, Наталя Струтинська, Жанна Дмитренко та інші. Зазвичай про творчість колишніх випускників Вінницького педуніверситету читаємо в передмовах до їхніх книг, у популярних часописах та в ювілейних матеріалах газет.

Цікава тематика, ідейно-художнє наснаження творів, розмаїття мовно-виражальних засобів є свідченням і непересічного таланту кожного з них, і належної освіти, і ерудиції, і, що для нас становить особливий інтерес, тієї атмосфери, яка давала поштовх для творчості. Саме у творчості постає особистість, цікава не лише для учнів, а й для всіх, залюблених у поезію.

Мета нашої статті – проаналізувати художню своєрідність поетичного доробку відомого літературознавця М. Бондаря, лауреата Державної премії України в галузі науки й техніки (2014).

М. Бондар – автор монографії «Поезія пошевченківської епохи. Система жанрів» (К.: Наукова думка, 1986) та понад двох сотень інших, друкованих у наукових виданнях, праць, серед них – нариси «Українська літературна творчість» (Історія української культури: У 5-ти т. – Т. 4, кн. 2. – К., 2005), «Українська культура на переломі епох (кінець XIX ст. – 1920)» (Там само. – Т. 5, кн. 1. – 2011), «Нова українська література» (Інститут літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України: 1926–2001: Сторінки історії. – К., 2003), низка статей у «Шевченківській енциклопедії» (у 6-ти т. – К., 2012–2015), зокрема ключових для цього видання, таких як «Жанрова система поезії Шевченка»,

«Елегія», «Ідилія», «Балада», «Пісня і романс», «Оповідання віршове», «Медитація філософська», «Символ», «Українська література і Шевченко».

Літературний дебют М. Бондаря як поета відбувся у вінницьких обласних газетах – «Вінницька правда» та «Комсомольське плем'я» у 1969 р. Згодом вірші його друкувалися в газеті «Літературна Україна», у журналах «Україна», «Прапор», «Київ», в альманасі «Поезія» та ін., уміщені були в антології «Сто поетів Вінниччини за сто років» [1, 2, 3]. Про поетичну творчість М. Бондаря тих часів обласна газета писала: «З віршами Миколи Бондаря <...> наші читачі знайомилися вже не раз. Приваблює глибина його філософської лірики, громадська значимість поетичного рядка, ємність образів, дисципліна мови, граничний лаконізм зображувальних засобів. Творчий діапазон молодого поета широкий і різноманітний» [2]. Супроводжуючи напутнім словом вірші митця в «Літературній Україні», відомий поет Анатолій Бортняк зауважував: «За літературними спробами Миколи Бондаря стежу давно, ще зі студентських його років. Поезії молодого автора насамперед властиві сміливість у виборі думок, мотивів, віршованих засобів, а відтак тяжіння до поглибленого осмислення матеріалу...» [1].

Найповнішим на сьогодні представленням поетичної творчості М. Бондаря є добірка його віршів «Пелюстками віхола крутила», опублікована в журналі «Київ» у 1998 р. Імовірно, підставою для такої назви стала наявність у ній кількох віршів зі змалюванням зими, власне, нестандартного сприйняття найближчого довкілля цієї пори. Це – в одному з віршів – своєрідна пейзажна замальовка (подаємо початок): *Пелюстками віхола крутила, / А не те надвечір вже, / Не те: / Обламав сніжинам вітер крила, / Білою пшеницею мете. / Ще стрибали – / Уляглися далі / Пружні зерна, стали, як слюда. / Жінки каблукі на тротуарі – / Вже ї не видно чорноти сліда...* [3, с. 17]. Фіксуючи перетворення лапатої сніжинки, автор використовує метафору (розгалуження її названі «крилами») у збиту кулю чи овал (що поетові видається зерниною і що він іменує «білою пшеницею»). На означення пружності цього стану снігових часток вжито цілком реальне порівняння «як слюда» Далі в сюжет вірша

несподівано вводиться образ жінки – спочатку через деталь: через її «каблуки»; слід від них, що в якийсь момент покриття тротуару снігом мав би мати вигляд бодай чорних точок, із подальшим продовженням снігопаду стає уже невидний.

У ще одному віршеві погляд автора переміщується у двір між міськими будинками: *А сніги метуть, сніги частіша – / Ють у проїмі довгополих стін, / Шерехом розколюється тиша, / Шелестить свердлом хурдельна тінь. / У дворі, в кипінні снігопаду / Скла смеркання цитрус тільки зблис – / Силуети мокрих простарадел / Колихнулись, вгору подались. / Цілу ніч гоїдаються помалу, / І зі скрипом в простори десь від- / Чалюють, аж поки із підвалу / Вікон двох не виструменить світ» [3, с. 18].*

Епітет у словосполученні «довгополих стін», звичайно ж, покликаний відобразити певну висоту стін багатоповерхового будинку, водночас він спрямований на введення тематичної групи тканих матеріалів (далі – вираз «мокрих простарадел»).

На звукових враженнях базуються метафори «шерехом розколюється тиша» та «шелестить свердлом хурдельна тінь»: тобто, у тиші чутно лише різкий звук шорсткого снігу, що сиплеться на землю (згадаймо попередній вірш, де сніг не є сніжинками, а «білою пшеницею»). У другій метафорі – «шелестить свердлом хурдельна тінь» – образ слуховий доповнено зоровим: показано завихрення снігу, яке нагадає роботу свердла.

Складноє є метафора «скла смеркання цитрус тільки зблис...». Насамперед спробуймо «вирівняти» інверсію, що дасть нам підрядне речення приблизно такого змісту: «як тільки зблис (засвітився) цитрус скла смеркання». Мабуть, це означає: у будинку в пору смеркання уже починають засвічуватися вікна, колір їхнього світіння, через снігопад, не надто яскравий, матовий, і нагадує шкіру плоду цитруса (лимона чи апельсина).

Поетичний доробок автора, природно, містить і вірші любовної тематики. В одному з них подано опис несподіваної пригоди, що постала поза рефлексією героїв, наслідком взаємного їх тяжіння. З-поміж мовних засобів у такій поезії М. Бондар використовує перифраз (непряме, засобом інших виразів позначення

предмета або його дії). Що означає «ім'я чи віддасть / незнайомка ця / лугу нічного / поторочам...»? – мабуть, те, що «незнайомка», героїня твору, не вважає за потрібне називати своє ім'я, окликати ним фантастичних істот, які, за повір'ям, мешкають у лузі і заявляють свою незриму присутність уночі. Подібний механізм перифразу й у вислові: «раптом зап'ясть / холод ніжний за шиєю», – очевидно, тут ідеться про несподівані обійми, які дарує героїня тому, хто виступає мовцем у цьому віршеві. «Йти шукати під мерехтом ночі / ручая, що пасеться, припин» – тут злито перифраз та метафору: мовиться про видимо безцільне блукання обох героїв по лузі уздовж струмка (ручая), аж до його витоків, до джерела; відтак цей «ручай» постає метафорично наче домашня тварина, узята на припон. У виразі «об місячний брус глухомані / двох колін золотити стволи» – ймовірно, автор непрямо (перифрастично) мовить про відблиск світла місяця, яке падає на коліна героїні. Нарешті, «доїти в густому тумані / білоцвітну / козу / бугили», якщо наша інтерпретація правильна, мусило б означати тут схиляння героїв ближче до землі, довкола куща бугили, яка, як відомо, цвіте білим цвітом.

Одним із провідних мотивів поета є мотив (можливо, навіть тема) запізнення в часі. Видається, саме про це – два вірші із зазначеної добірки. Один з них починається строфою: «Як же так, що там, де хвилі мерехт / Грав на ріні, – / Вже будяк, мов гість / Запізнілий, усамітнив берег / Патронташем вивітрених гільз?...» [3, с. 14]. У вірші поет пробує змалювати подивування героя: він сподівався іще побачити на літній ріні річки «хвилі мерехт», – а там уже розташувався вирослий за літо будяк, котрий своєю войовничою присутністю (з «патронташем») лише «усамітнює» берег, тобто посилює враження пустельності. У виразі «патронташем вивітрених гільз» бачимо метафору, побудовану на художній деталі: плоди цього будяка нагадують гільзи патрона, але вони уже розкриті, вивітрені вітром – вистріляні. Теми запізнення в часі торкається й вірш «Це б на туману гумові молóки...»: *це б на туману гумові молóки / покласти хвіртку – / і з села нори / в простори поля виплисти, ще поки / не чавкає дощами... ще пори / лякаючої – / лиш надхід, ще*

жниво / брезенти на колгоспному току / проріхами шматує, ще можливо / таку ідею за ці дні, таку / концепцію згромадити, – / ось тільки / до кип'ятку на чай, коли бутон / вогню в плиті розтрищеться, не скіпки / черстві б, – за шию тлусту би батон / з сільмагу в присмерк винести.../ та досі / кого там стріну? йду, і на ходу / в паркані крізь щілину / глянув: осінь / своїх дітей закопує в саду [3, с. 19].

Метонімічним виразом є тут «покласти хвіртку»: «хвіртка» репрезентує тут вихід із дому, власне, із місця мешкання героя (очевидно, йдеться про залишення дому із самого ранку, коли тумани густі, «гумові», наче «молоки» у риби).

Поєднання метонімії із метафорою бачимо у виразі: «за шию тлусту би батон / з сільмагу в присмерк винести»; сам «батон» подається тут наче «тлуста шия» (метонімія), тимчасом винесення його «за шию тлусту» дозволяє порівнювати його (метафора) із якоюсь твариною, наявність і використання якої в даному випадку межує із семантикою, можливо, м'ясного харчу, протиставленого аскетичним «черствим скіпкам».

Герой цього вірша виступає на початку із сподіванкою на те, що ще не все втрачено, ще, можливо, є час на розробку якоїсь «ідеї», якоїсь «концепції», – проте далі, ставлячи його сподіванки під питання, вмішуються елементарні обставини побуту (він, зайнятий різними творчими розробками, забув своєчасно купити у сільському магазині батон для скромного чаювання); зазначені побутові дрібні прорахунки виступають тут немовби символом усієї його діяльності; підсилює цей символ фінальна фраза вірша: «осінь / своїх дітей закопує в саду». Звичайно ж, «осінь» тут є персоніфікацією. Що за «діти», яких у «в саду» закопує «осінь»? Можливо, йдеться про упалі на землю яблука-груші, які опиняються під шаром осіннього листопаду. Але ця фраза в загальному контексті звучить тривожно, примушує задуматися: чи не доведеться й героєві цього вірша, за дефіциту зайвих днів, «закопувати» й свої далекосяжні проекти.

Отже, для творчості М. Бондаря притаманним є послуговування досить широким спектром побудованих на мовній основі художніх засобів і прийомів, таких як епітет, порівняння, метафора, метонімія, художня деталь тощо. Більшість творів, з якими нам вдалося познайомитися, засвідчують, що авторові, у рисах найзагальніших, зовнішніх, близькою є поетика класична, яка передбачає силабо-тонічну метрику, наявність рими. Поет уникає розхожих штампів, у цьому допомагає йому настанова на реальну предметність. Ряд віршів відзначає ускладнена метафора, яка, знову ж таки, будується переважно на конкретно-предметній основі.

Література

1. Бортняк А. [Передмова] // Літературна Україна. 1980. 29 квітня.
2. Вогню взаємне додавання // Комсомольське плем'я. 1979. 4 грудня.
3. Пелюстками віхола крутила. Київ. 1998. № 11–12.
4. Сто поетів Вінничини за сто років. Антологія ХХ століття [Текст] / упоряд. А. Подолинний, Н. Гнатюк ; голова ред. кол. В. Безносюк. Київ, 2003. 415 с.

Юлія Куцак

м. Вінниця

(Наук. керівн. – док. пед. наук, проф. Куцевол О. М.)

ПРОБЛЕМА ШКІЛЬНОГО АНАЛІЗУ ЕПІЧНИХ ТВОРІВ У СТАРШИХ КЛАСАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

Анотація

У статті розглядається проблема шкільного аналізу епічних творів. Розкриваються погляди методистів на етапи роботи з епічним твором, шляхи його аналізу, прийоми та форми роботи над твором.

Ключові слова: *аналіз, літературознавчий аналіз, шкільний аналіз, епічний твір, шляхи аналізу, етапи роботи.*

Аннотация

В статье рассматривается проблема школьного анализа эпических произведений. Раскрываются взгляды методистов на этапы работы с эпическим произведением, пути его анализа, приемы и формы работы над произведением.

Ключевые слова: *анализ, литературоведческий анализ, школьный анализ, эпическое произведение, пути анализа, этапы работы.*